

YUNUS EMRE'NİN ŞİİRLERİNDE SU METAFORU*

Gökhan TUNÇ**

Öz

Doğadaki dört temel unsurdan biri olarak kabul edilen su, bütün canlı organizmalar için yaşamsal önemdedir. Bahsedilen değerinin yanı sıra su; kültürel, toplumsal ve bireysel belleğimizde simgesel, metaforik ve imgesel anlamlar kazanmıştır. Birçok araştırmacı bilhassa eski kültürlerden itibaren suyun ifade edilen gönderimsel anlamlarını açıklamışlardır. Suyun imgesel değerini ortaya koyan araştırmacılar, insanın sudan ve suyun gerçekliğinden kaçamayacağını belirtip su imgesi ile insan yazgısı arasındaki doğrudan ilişkiye vurgu yaparlar. Buna göre su; yaşamın tohumudur ve yaşam su ile başlar. Bununla birlikte o, çift görünümlü yapısıyla ölüm yazgısı ile de ilişkilendirilmektedir. Suyun düşlere yöneltici tavrı ve doğadaki vazgeçilmez hayati önemi, onun farklı kültürlerde çeşitli sembolik değerler kazanmasına yol açmıştır. Öte yandan suya ilişkin anlatılarda dinî göndergelere ve referanslara da tesadüf edilmektedir. Su; potansiyel bütün güçlerin öncülü, evrendeki her şeyi oluşturan ilk madde ve ayrışmamışlığın simgesidir. Varoluşun başlangıcında ve sonunda su vardır. Birçok kadim kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de suyun zengin ve başat bir metaforik, simgesel ve imgesel anlamı vardır. Araştırmacılara göre su, Türk geleneklerinin köklerini tutan en büyük temeldir. Su, yaratılışın temel noktası olmasının yanı sıra dünyanın sonunu getiren unsurdur.

Türk şiirinin kurucu isimlerinden biri olan Yunus Emre'nin şiirlerinde su kavramının işlevine ilişkin yapılacak yakın bir okumada, onun su metaforunu sistemli bir şekilde kullandığı ortaya çıkacaktır. Yunus Emre'nin suya yönelik attığı metaforik anlamların yorumlanmasının anahtarı tasavvuf felsefesidir. Şair şiirlerinde suyun katre, pınar, ırmak, deniz, umman gibi farklı hâllerıyla insan yazgısını, bir başka ifadeyle tasavvufi anlamda insanın ruhsal yolculuğunu somutlar. Buna göre yeryüzüne çıkan su, ırmakla birlikte ses çıkararak akar. Bu akış ve ses çıkarma durumu, arayışı yani Hakk'ı arama yolculuğunu somutlar. Arayışın neticelenmesi ise denizle birlikte olur. Bu noktadan sonra su ne ses çıkarır ne de akar hâldedir. Dile getirilen durum söz sahibi insanların, sükût sahibi insanlara dönüşmesini imler. Aynı şekilde deniz, metaforik olarak Hakk'ın varlığında bütünleşmeye, Vahdet inancına gönderimde bulunur. Makalede, akan su ve durgun su kavramları ile somutlanmaya çalışıldığı gibi pınar, ırmak gibi sular; akışlarıyla, gidişleriyle ve çıkardıkları seslerle söz ehli insanların Hakk'ı arama yolculuğunu temsil eder. Durgun su ise, sükût sahibi olgun insanların ruhsal açıdan kemâle ermelerine gönderimde bulunur. Akan sular, tasavvuftaki fena ve beka kavramlarıyla ilişkilendirilebilecek şekilde biçimlerini yok ederek denizle bütünleşirler ve onda varlıklarını devam ettirirler.

Anahtar Sözcükler: Yunus Emre, su, metafor, akan su, durgun su.

WATER METAPHOR IN THE POEMS OF YUNUS EMRE

Abstract

Water known as one of the four main elements in nature has a vital significance for all the living organisms. Besides its aforesaid significance, water has taken on symbolic, metaphoric and imaginative meanings in our cultural, social and personal memories. Many researchers have expounded particularly referential meanings of water dated from early cultures. Researchers, who have set the imaginative significance of water forth, emphasize the direct relations between the water image and human destiny by indicating that human-being isn't able to run away from water and the reality of water. Accordingly, water is the seed of life and life starts with water. Besides it has been related to destiny

* Bu çalışma, 03.03.2022 tarihinde 7 İklim 7 Coğrafyada Bizim Yunus'a Vefa Sergisi ve Yunus Emre Sempozyumu'nda sunulan "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Su Metaforu" adlı yayımlanmamış bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir/Türkiye, gokhantunc@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9450-8045.

---

of death due to its dual structure. Because of its leading property towards visions and its indispensable vital importance, water has gained various symbolic significances in different cultures. On the other hand, religious references have been come across in the narratives related to water. Water is a priori of all the powers, the initial element that constitutes everything in the universe and symbol of inseparableness. There is water at the beginning and the end of existence. As well as in many ancient cultures, in Turkish culture water has a principal and rich metaphoric, symbolic and referential significance. According to the researchers, water is the most important base block that keeps the roots of the Turkish traditions. Water is the element that ends the world as well as being the keystone of creation.

As a result of a close reading of Yunus Emre's poems, who is one of the founders of Turkish poetry, concerning the function of water concept, it evidently will be explored that the poet used the water metaphor systematically. The key for deciphering the metaphoric significances Yunus Emre referred to water in his poems is the "Islamic sufism philosophy". The poet has embodied the destiny of human, in other words the spiritual journey of human in sufistic terms by using the different versions of water like drop, spring, river, sea, oman. Hereby the water which rises to the surface of the earth, flows within the river by making a loud sound. This flow and state of making a loud sound concretizes the spiritual search that's to say the search of God. The end of the search results in the sea. After that point, water neither makes a sound nor flows. This state in question envisages the transformation of the people who have a say into people in silence which is an indicator of having wisdom. Likewise, sea refers metaphorically to the belief of uniqueness of God, uniting in the existence of God (Vahdet thought in sufism). As have being tried to concretize with the flowing and standing water concepts in this study, waters like spring and river flowing, moving and making loud voices symbolizes the people's journey, who have a say, of seeking God (Hakk in Islamic and sufistic literature). Standing water, on the other hand, refers to reaching a kind of spiritual perfection of mature people in silence. Flowing water unites with sea by destroying their own shapes and states and continues to exist in it in a way that can be relates to the *fna'* and *baqa'* terms of Islamic Sufism.

Keywords: Yunus Emre, water, metaphor, flowing water, standing water.

Giriş

Doğanın dört temel elementinden (anâsır-ı erbaa) biri olan su, antik kültürlerden itibaren toplumsal bilinç ve bilinçdışında büyük bir anlam kazanmıştır. Antik kültürler, yaşamsal öneminden ve farklı özelliklerinden yola çıkarak suya; metaforik, imgesel ve sembolik değerler atfetmişlerdir. Canlı yaşamı için vazgeçilmez öneminin yanı sıra kuşandığı değerle birlikte özellikle geleneksel kültürde ayrıcalıklı bir yer edinmiştir. Su, tam da bahsedilen özelliklerinden dolayı özelde şairler genelde ise edebiyatçılar için üzerinde derinlemesine düşünülen, hayal gücünü tetikleyen, çeşitli edebî sanatlarla estetik bir malzemeye dönüştürülen, sorunsallaştırılan bir unsura dönüşür. Bu bağlamda farklı edebiyatçılar, şairler; suyu çok değişik açılardan yorumlamış, suyun akışkan özelliğiyle uyumlu olarak onu çok zengin bir çağrışımsal değere sahip kılmışlardır. Bahsedilen durum dünya şiirinde olduğu gibi Türk şiirinde de görünürlük kazanmıştır.

Türk şiirinde suyun derin çağrışımlarından yola çıkarak onu poetikası ve felsefesi bağlamında metaforlaştıran, suya özgün bir bakış açısı getiren şairlerin başında, şiirimizin kurucu isimlerinden biri sayılan Yunus Emre gelir. Yunus Emre, yazıda gösterilmeye çalışılacağı gibi, şiirlerinde suya dair kurucu bir metafor geliştirmesinin yanı sıra suyla ilişkili kavramlarla birlikte sistemli bir kavramsal metafor inşa eder. Ayrıca o, şiirlerinde suyun farklı hâllerini konu edinir. Ancak suyun bütün bu farklı hâlleri tasavvufi yorumla birlikte anlam kazanır. Bu yazıda, bahsedilen çerçevede öncelikle dünya ve Türk kültüründeki su kültüründen söz edilecek, daha sonra ise Yunus Emre'nin şiirlerinde su metaforunun gönderimde bulunduğu anlamlar tartışılacaktır.

Su Kültüne Genel Bir Bakış

Gündelik hayatımızda, biyolojik devamlılığımızı sağlama konusunda hayati bir öneme sahip olan su; herhangi bir varlık olmanın ötesinde, kültürel, toplumsal ve bireysel belleğimizde simgesel, metaforik ve imgesel anlamlar kazanmıştır. Bilhassa eski kültürlerden itibaren suyun bahsedilen gönderimsel anlamlarını takip edebilmek mümkündür. Örneğin ünlü düşünür Gaston Bachelard, *Su ve Düşler: Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme* adlı kitabında, suyun kültürel ve edebî anlamdaki imgesel çağrışımlarının derinlemesine analizini yapar. Bachelard suyun imgesel değerini ortaya koyarken insanın sudan ve suyun gerçekliğinden kaçamayacağını belirtip su imgesi ile insan yazgısı arasındaki doğrudan ilişkiye vurgu yapar. “Su her zaman akar, su her zaman düşer, her zaman yatay ölümünde son bulur.” (2006: 13). Aynı zamanda su yaşamın tohumudur. Yaşam su ile başlar. Hatta güçlü bir su damlası bir dünya yaratmaya, karanlığı bozmaya yeter:

“Güçlü bir su damlası bir dünya yaratmaya ve karanlığı bozmaya yeter. Gücün hayalini kurmak için derinlemesine imgelemiş bir damladan başka şeye ihtiyaç yoktur. Böylesine devingenleşen su bir tohumdur; yaşama tükenmek bilmez bir ilerleme kazandırır.” (Bachelard, 2006: 17)

Alıntıda da görüldüğü gibi yaşamın tözü olan su, çift görünümlü bir karaktere sahiptir. Bir başka ifadeyle “çift görünümlü hayal” için ölümün tözüne dönüşmüştür (Bachelard, 2006: 86). Bachelard, özellikle Poe'nun şiirleri üzerinden suyun ölüm yazgısı ile birlikte nasıl ilerlediğini özgün bir şekilde açıklar. Bu anlamda “su” kara bir yazgıyı, acıyı, terk edişi ve ölümü sembolize eder. “Su artık içilen bir töz değildir; içen bir tözdür; gölgeyi kara bir şurupmuş gibi *yutar*” (Bachelard, 2006: 67). Böylelikle güzellik, ölüm ve su bir bütün hâline gelir. Hayatı ve ölümü bir arada tutan söz konusu çift kutupluluk, çift görünümlü yapı, aynı zamanda daha önce bahsedildiği gibi insanın yazgısını da açığa çıkarır. Ancak felsefi anlamda suyun çok daha temelli bir imgeye açıldığını söylemek gerekir. Buna göre su bireye varlığı ve varlığın tözünü öğretir. O, değişen içinde değişmeyendir. Bahsedilen konuda Bachelard, ünlü şair/yazar Edgar Allan Poe'ya başvurur. Bachelard'a göre Poe'nun şiirlerinde su “bir üstünlük derecesidir, bir tür tözün tözüdür, bir ana tözdür.” (Bachelard, 2006: 57). Diğer taraftan Bachelard, suyun düşlere yöneltici vasfına işaret eder. Ona göre su imgesi, daha çok kalıcı, büyüleyici ve bireyi düşlere yönelticidir. Su, şiirsel gücü ortaya çıkararak duyusal değerlerden duyumsal değerlere geçişi simgeler.

Suyun düşlere yöneltici tavrı ve doğadaki vazgeçilmez hayati önemi, onun farklı kültürlerde çeşitli sembolik değerler kazanmasına yol açmıştır. Öte yandan suya ilişkin anlatılarda dinî göndergelere ve referanslara da tesadüf edilmektedir. Söz gelimi Mircea Eliade, suyun farklı kültürlerde kazandığı dinsel

içerikleri araştırmıştır. Bu bağlamda araştırmacı suyun hangi örüntülerde olursa olsun kozmogonide, mitlerde, ritüellerde, ikonografide, her biçimin öncülü, her yaratının desteği olarak aynı işlevi gördüğünü ileri sürer (2003: 196). İfade edilen çerçevede su unsuru, Eliade'nin tespitiyle evrendeki her şeyi oluşturan ilk madde, yani Hylogenie'dir (2003: 199). Zira Eliade, su unsurunun bütün potansiyel ve üretken güçleri temsil ettiğinin, suların tüm varoluşun kaynağı olduğunun altını çizer (2003: 196). Hintçe bir metinde geçen, "Su, sen her şeyin, tüm varoluşun kaynağısın." deyişi onun üretken gücünü, töz niteliğini ve asli vasfını açığa çıkarır. Bütün varoluşun kaynağı, potansiyel gücün ve ayrılmamışlığın simgesi olarak tanımlanan su, diğer taraftan bir felaket anında da dönülecek ilk öze gönderimde bulunur (Eliade, 2003: 196). Bu şekilde kozmik döngünün başında ve sonunda suyun varlığı dikkat çeker. Varoluşun başlangıcında ve varoluşun, tarihselin, kozmik döngünün sonunda su vardır (Eliade, 2003: 196). Yeniden doğum bahsettiğine inanılan su, erginlenme törenlerinin temel unsurudur. Büyüsel ritüellerde ise suyun iyileştirici vasfı ortaya çıkar. Öte yandan o, cenaze törenlerinde ölümden sonra doğumu garanti altına alır. Genel anlamda yaşamın simgesi olan su, bütün potansiyel güçleri kendinde toplar (Eliade, 2003: 197). Burada hayat suyu kavramı ön plana çıkar. Bahsedilen vasfıyla büyüsel bir maddedir su, her derde devadır, iyileştirir, gençleştirir ve yaşamı sonsuz kılar. Hayat suyu vasfıyla su, kolay ulaşılabilir değildir, aksine canavarlarca korunur (Eliade, 2003: 200).

Su görünüşte biçimsiz olmasına karşılık antik kültürler üst sular ve alt sular arasında bir ayrıma giderler. Bu bağlamda üst sular, potansiyele ve hâlâ mümkün olana; alt sular ise gerçeğe veya zaten yaratılmış olana tekabül eder. Su, bahsedilen sembolik özellikleriyle birlikte sezgisel bilgeliği, yaratıştan önce gelen orijinleri de imler (Cirlot, 2001: 364-365). Nitekim Yunan düşünür Thales'in "İlk neden sudur." (Aktaran Şahin, 2016: 112) sözü de suyun yaratıştan önce gelen özelliğine işaret eder.

Türk Mitolojisinde Su Kültü

Birçok kadim kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de suyun zengin ve başat bir metaforik, simgesel ve imgesel anlamı vardır. Bahaeddin Ögel, suyun Türk geleneklerinin köklerini tutan en büyük temel olduğunu dile getirir. Araştırmacı, Türk kültüründe her şeyin suya dayandığını ekler (1995: 315). Nitekim Türk yaratılış mitinde bütün kozmosun sudan türediğine inanıldığı gibi bütün canlıların da yine ondan yaratıldığı düşünülür. Bu şekilde su, yaratılışın temel noktası olarak Türk mitolojisinde önemli bir konum elde eder (Bayat, 2007: 248). Farklı kültürlerde olduğu gibi Türk mitolojisinde de suyun iki farklı özellik arz ettiği vurgulanmalıdır. Buna göre su bir taraftan başlangıç maddesidir, diğer taraftan ise dünyanın sonunu getiren unsurdur. Ab-ı hayat ve ölüm suyu ikili yapısı da tam da bahsedilen düşüncelere tekabül eder. İfade edilen çerçevede türeyiş mitlerinde insanın bir katre sudan türediği bilgisi (Bayat, 2007: 248), suyun başlangıç olma vasfıyla örtüşür.

Su kültürünün anlam alanını araştırma çabasında Göktürkler'e bakmak gerekir. Göktürkler, yer-su anlayış ve inancına, büyük bir değer atfederler, onu kutlular ve ona kişilik verirler. Dikkat çeken bir başka özellik ise Türklerin yalnızca dinlerinde değil, devlet anlayışında da suyun büyük bir rol oynamasıdır (Ögel, 1995: 315). Öte yandan suyun imgesel, metaforik ve simgesel olarak çok farklı anlamlara gönderimde bulunduğu belirtilmelidir. Zira halk anlatılarında suyun ölen kahramanı diriltmesi onun hayat verici boyutunu somutlar. Altay-Sayan ve Sibiry Türklerinin inancına göre suyun öteki âleme açılan yol olması bu noktada önem taşır (Bayat, 2007: 249). Su, Sibiry ve Volgaboyu Türklerinin inancına göre aşağı dünyayla ilişkili bir mahiyettedir (Bayat, 2007: 250). Altaylıların inanışlarına göre ise, yer-su ruhları, insanların hayat sürdüğü yerde yaşarlar (İnan, 1998: 491). Bununla birlikte Şamanist Türklerde de suyun özel bir anlama sahip olduğu vurgulanmalıdır (Türkan, 2012: 137). Abdülkadir İnan, Şamanist Altay ve Yenisey Türklerinin ayinlerinde yer-suya hitaben okudukları ilahilerden bahseder (1998: 491). İnan'ın, *Dede Korkut* kitabındaki ikinci hikâyede Salur Kazan'ın ırmağa hitap ederek söylediği sözleri, Şamanistlerin sözü edilen eylemleri ile birlikte değerlendirmesi dikkat çekicidir (1998: 492). İslamiyet öncesi Türk kültüründe çok temel bir konum elde eden su kültürünün Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da aynı özelliğini uzun müddet muhafaza ettiği söylenmelidir. Örneğin Başkurtlar bir gölde veya ırmakta ilk defa yıkanmak istediklerinde elbiselerinden ya da kuşaklarından bir iplik koparıp suya atarlar. Bir köye yeni gelen geline, kadınlar tarafından su gönderme denilen bir merasim yapılır (İnan, 1998: 492). Bununla birlikte Anadolu'daki birçok yerde hıdrellez gününde kadın ve kızların Tanrı'ya dileklerini yazıp suya atma âdetleri

tespit edilmiştir (İnan, 1998: 492). Ayrıca Orta Asya'da, Azerbaycan ve Anadolu'da su kültürüne bağlı adak yerleri bulunur. Su gözeleri denilen bu yerler, çeşitli dileklerin gerçekleşmesi için ziyaret edilir (Bayat, 2007: 254). Bahsedilen su gözelerine çocuk sahibi olma, hayvan hastalıklarına tedavi bulma vb. ferdî dilekler için gidilir. Kutsiyet atfedilen sularla birlikte genel olarak suları kirletmek yasaklanmıştır. Hatta bu yasağa uymayanları Su iyesinin cezalandırılacağına inanılmıştır (Bayat, 2007: 254-255). Bahsedilen çerçevede somutlanmaya çalışıldığı gibi su unsuru, doğadaki herhangi bir varlık olmanın ötesinde dinî ve kültürel açıdan çok zengin sembolik, metaforik ve imgesel anlamlara gönderimde bulunmaktadır. Bu noktada suyun bir metafor olarak Yunus Emre'nin şiirinde kazandığı anlamlar tartışma konusu yapılabilir.

Yunus Emre'nin Şiirlerinde Su Metaforu

Yunus Emre'nin şiirleri üzerine yapılacak yakın bir okuma, onun su unsuruna büyük bir önem atfettiğini ortaya koyacaktır. O, su unsurunu sadece doğadaki bir varlık olarak değil, metaforik boyutuyla algılar. Söz konusu metaforik anlamın oluşmasında, suyun insan ve doğa için vazgeçilmez öneme sahip olması etkilidir. Yine suyun Bachelard'ın ifadesiyle hayal gücünü tetikleyen çağrışımsal özelliği de göz önünde bulundurulabilir. Ancak şüphesiz ki Yunus Emre'nin bahsedilen metaforlarını bilhassa dinî-tasavvufî içerikle birlikte yorumlayabiliriz. Yunus Emre'nin suya atfettiği önemin temel nedeni ise Kuran-ı Kerim'dir. Enbiya Suresi'nde geçen "İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?" (30) ifadeleri suyun önemini somutlar. Her canlı sudan yaratılmıştır. Bu bağlamda su ve canlılar arasında bütünlük görülür. Aynı zamanda su ve yaratılış arasında da doğrudan bir ilişki vardır. Öte yandan Yunus Emre için suyun önemini temel nedenini her ne kadar Kuran-ı Kerim'de aramamız gerekse de onun suyun metaforik içeriğine farklı boyutlar kattığı da söylenmelidir. Daha önce de vurgulandığı gibi farklı kültürlerde evrendeki her şeyi oluşturan ilk madde, farklı bir kavramla söylersek, töz olan su, Türk yaratılış mitinde bütün kozmosu meydana getirmiştir. Yunus Emre, suyun bahsedilen anlamlarını dönüştürmüş ve suya tasavvufî bir yorum katmıştır. Bu bağlamda Mustafa Özçelik'in "Yunus Emre'nin Su Yorumu" adlı yazısında gösterdiği gibi Yunus Emre'de su unsurunu dinî ve tasavvufî düşüncenin dışında yorumlamak mümkün gözükmemektedir (<https://www.tyb.org.tr>). Bu aşamada suyun çeşitli metaforik çağrışımlarını tartışmaya geçebiliriz.

Öncelikle söylenmesi gereken noktalardan biri Yunus Emre'nin şiirlerinde suyun farklı hâllerinin gözüktüğüdür. Katre, göl, ırmak, deniz, umman gibi sözcükleri bu bağlamda örnek gösterebiliriz. Diğer yandan suyun bahsedilen hâllerinden en çok dikkat çekenini ise denizdir. Aslında denizin ne'liğine derinlemesine bakma uğraşında denizle yan yana getirilen unsurlar, onun içeriği konusunda bize önemli bir ipucu vermektedir. Aşk denizi, hakikat denizi ve kudret denizi ifadeleri bu çerçevede en çok öne çıkanlardır. Aşk, hakikat ve kudret ise denizin Yunus Emre'nin şiirlerinde Allah'a gönderimde bulunduğunu düşündürür. Bir başka ifadeyle tasavvuf felsefesinde tek hakikat Allah'tır ve hakiki aşk, Allah'a duyulan aşktır. Yine tek ve gerçek kudret sahibi Allah'tır. Hatırlanacağı gibi farklı kültürlerde su, tüm yaratılışın, tüm "yapının", her evren ifadesinin öncülü olma özelliğindedir (Eliade, 2003: 198). "İlksel sular" şeklinde vasıflandırılan sulardır söz konusu olan. Yunus Emre'de deniz, bahr ve umman gibi unsurların tasavvufî anlamda Vahdet'e işaret ettiği dile getirilebilir. Burada sistemli bir kavramsal metafordan söz edebiliriz. Damla/katre, tekil bir varlıktır, ancak bu tekil varlığın diğer damla/katrelerle bir araya gelmesi ile yeni bir hâl meydana gelir. Bu bağlamda kavramsal metaforu sürdürürsek çoğul damlalar/katrelerin "kesret"ten, birlik hâline gelmesinden, "Vahdet"e erişmesinden bahsedilebilir. "Sûfiler genellikle varlığın tek olduğunu, çokluğun görünürde kaldığını anlatmak için deniz örneğini kullanırlar." (Uludağ, 2002: 65) Yunus Emre'nin aşağıdaki beyti sözü edilen metaforik dizgeyle koşut bir niteliğe sahiptir:

Benem ol ışk bahr[isi] denizler hayrân bana

Deryâ benüm katremdür zerreler ummân bana. (Timurtaş, 1972: 49)

Alıntılanan beyitteki "Benem ol ışk bahrîsi" ifadesi, müridin Hakk'ın sonsuz olan zatında birliğe erişmesini dile getirir. Şair bu şekilde Hakk ve hakikate eriştiğini ifade eder. "Deryâ benüm katremdür zerreler ummân bana" sözü, katre ile deryanın, zerrat ile şümusun eşit ve bir bütün olduğunu açığa çıkarır. Bu düşünceler aynı zamanda misal-i musaggar kavramını akla getirir. Zübde-i âlem (âlemin özeti) olan insan, kendisine baktığında bütün evrenin gizemini kendinde bulacaktır.

Şeriat oğlanları nice yol eyde bize

Hakikat denizinde bahr[î] oldum yüzerem. (Timurtaş, 1972: 103)

Yunus Emre, şeriat oğlanları ifadesiyle zahitlere gönderimde bulunur. İrfan sahibi olmayan, kaba sofu şeriat oğlanlarına karşılık Yunus Emre “hakikat denizinde” denize ait olup yüzmektedir. Bir başka ifadeyle Vahdet hâline eriştiğini dile getirir. Burada yüzmek eyleminin altını bilhassa çizmek gerekir. Yüzmek, beyitte insan-ı kâmil olarak vasıflandırılabilir şairin ehil olma durumunu somutlar. Ehil olup olmama ve zahit ile çatışma durumunun su üzerinden ortaya konduğu bir başka beyit şöyledir:

Işk-ıla gelen erenler içer ağuyu nüş ider

Topuğa çıkmayan çaylar deniz ile savaş ider. (Timurtaş, 1972: 70)

Alıntılanan beytin özellikle ikinci mısraı tartışma konusu olan zahit ve kâmil insan çatışması açısından dikkat çekicidir. Topuğu çıkamayan çaylar, sınırlılıkları, eksiklikleri, hırçın akışları ve yetersizlikleri doğrultusunda zahide ya da cahil insanlara işaret eder. Buna karşılık deniz ise, irfan sahibi kâmil insana gönderimde bulunur. Kâmil insan denizle bütünleşmiştir, çünkü Vahdet denizinde varlığını eritmiş ve onda yok olarak sonsuzluğa kavuşmuştur. Kâmil insan artık Vahdet’i imleyen denizle bir olmuştur. Kâmil insanın denizle imlenen Vahdet’e erişmesinin hikâyesi ise aşağıdaki beyitlerde yine kavramsal metaforlarla ortaya konmuştur:

Şol cennetün ırmakları akar Allah diyü diyü

Çıkmış İslâm bülbülleri öter Allah diyü diyü. (Timurtaş, 1972: 177)

Alıntılanan beyit, aşağıdaki beyitlerle birlikte yorumlandığında özellikle akan ve durgun su karşıtlığında yorumlanması gereken bir açılım gerçekleşir.

Daşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın

Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın

N’idem elüm irmez yâre bulunmaz derdüme çâre

Oldum ilümden âvâre beni bunda eğler misin

Yavı kıldum ben yoldaşı onulmaz bağrımın başı

Gözlerümün kanlu yaşı ırmağ olup çağlar mısın. (Timurtaş, 1972: 123)

Mustafa Özçelik, özellikle bahsedilen beyitleri merkeze alarak suyun buralarda “hep bir arayışı, vuslat arzusunu” dile getirdiğini ifade etmektedir (<https://www.tyb.org.tr>). O hâlde burada akan sular, bir arayışı, daha doğrudan söylemek gerekirse, Vahdet arayışını açığa çıkarırlar. Suların ses çıkarması, bahsedilen arayışa gönderimde bulunmaktadır. Hayali Bey’in bir beyti bahsedilen metaforik dizgeyi somutlar:

Hakkı biz bulduk deyu zann etmesün ashâb-ı kâl

Cûylar çün erdiler deryâya hâmûş oldular. (Tarlan, 1945: 124)

Bilindiği gibi tasavvuf felsefesinde sükût, irfanın ve olgunluğun temeli ve en büyük göstergesidir. Bu bağlamda söz sahipleri değil, sükût edenler makbuldür. Söz sahipleri, Vahdet’e eriştiklerinde ancak sessizliğe de kavuşabilirler. İrmak anlamındaki cûy, tıpkı cûyan sözcüğündeki gibi arayışın metaforik karşılığı olur. Söz sahibi insanlara gönderimde bulunan akan ve sesler çıkaran ırmak, denize karıştığında sükût eder, çünkü aradığını nihayet bulmuştur. İfade edilen çerçevede akan suyun çıkardığı ses ve arayışa karşılık durgun su, dinginliğin ve sükûtun timsalidir. Bir başka ifadeyle Vahdet hâlini anlatır durgun su. Aynı şekilde ırmağın mekândan mekâna akması, arayış içinde olduğunu somutlar. Yunus Emre’nin aşağıdaki şiiri ise pınar, ırmak ve deniz metaforu üzerinden Vahdet hâline nasıl erişildiğini anlatır:

Bınar-ıdum erenler kıldı nazar

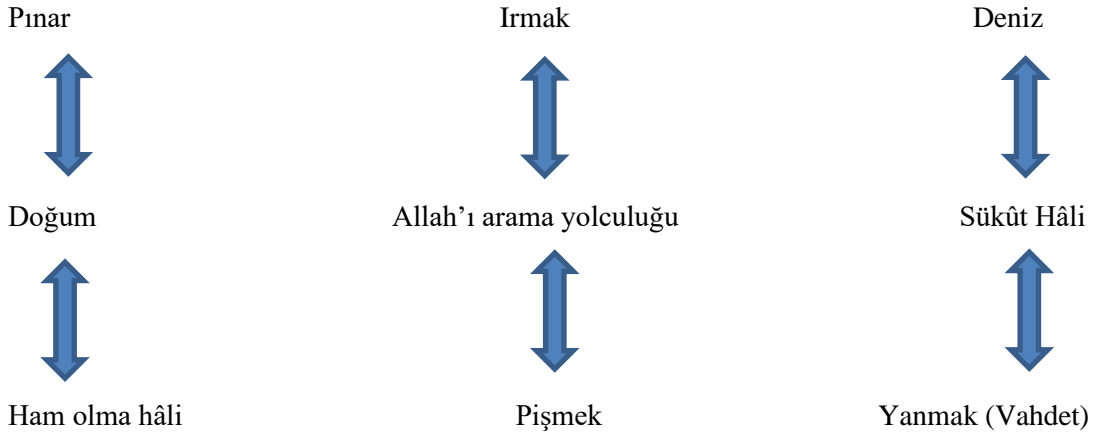
Deniz oldum dört yana ırmağıla. (Timurtaş, 1972: 130)

Nazar kılmak eylemi, bakma anlamının ötesinde bir işleve sahiptir ve tasavvufi düşüncede çok büyük bir önem arz eder. Süleyman Uludağ'ın ifadesiyle “Şeyhlerin ve ermişlerin müritlere ve sülûk ehline bakışı”, onların ruhlarına tesir eder ve onlara yeni bir şekil verir, “gönüllerini feyzle doldurur; ruhlarını olgunlaştırır.” Hatta bu bağlamda “Veliler müritlerini kaplumbağanın yavrusunu yetiştirmesi gibi nazarla yetiştirirler.” (2002: 268) denilmektedir. Bu şekilde alıntılanan beyitte erenlerin nazarının, şiirsel öznenin ruhunun olgunlaşmasına, Vahdet'e erişmesine tesir ettiği görülür. Seyr ü sülûk, yani manevi yolculuk ise pınar, ırmak ve deniz ile kavramsal olarak metaforlaştırılır. “Hamdım, piştim, yandım.” sözlerini çağrıştıracak şekilde sâlik, pınar hâlindeyken ırmak olur ve son noktada denize dönüşür. Bu durum, bir başka ifadeyle hâl değiştirme durumu, sâlikin ruhsal macerasında geçirdiği dönüşümü de açığa çıkarır. Diğer taraftan pınar ve ırmak; akan su kavramıyla ifade ettiğimiz şekilde sâlikin arayışını, Hakk'a erme çabasını, isteğini ortaya koyar. Ancak durgun su kavramıyla somutladığımız şekilde deniz; Hakk'a erişmenin, onunla bütünleşmenin, onda yok olmanın ifadesi olur. Sâlik, kişisel isteklerini, arzularını, hırslarını bir kenara bırakarak Hakk'a erişir. Şiirdeki kavramsal metaforlarla dile getirecek olursak pınar, varlığını denizde yok eder ve orada yeni bir varlık içinde ebedileşir, sükût bulur. Söz konusu beytin anlam dünyası, aşağıdaki beyitle açıklanır, tamamlanır:

Dirildük bınar olduk irkildük ırmağ olduk

Akduk denize toulduk taşduk el-hamdü lillâh. (Timurtaş, 1972: 130)

Alıntılanan beyitte suyun yerden çıkması, büyük ırmağa dönüşmesi ve nihayetinde denize akması, kavramsal metaforlar olarak doğum, olgunlaşma ve ölüme işaret ettiği gibi sâlikin, daha önce vurgulandığı şekilde, “hamdım, piştim, yandım” sözleriyle açıklanabilecek ruhsal dönüşümünü de açığa çıkarır. Yeryüzüne çıkan su, ırmakla birlikte ses çıkararak akar. Bu akış ve ses çıkarma durumu, arayışı yani Hakk'ı arama yolculuğunu somutlar. Arayışın neticelenmesi ise denizle birlikte olur. Bu noktadan sonra su ne ses çıkarır ne de akar hâlidir. Durgun su hâlinde olması, onun manevi olgunluğa erişmesinin işaretidir. Bahsedilen kavramsal metafor dizgesini şöyle somutlayabiliriz:

Denizin Vahdet inancı için çağrışımsal olarak zengin bir anlam imkânı sunmasına yol açan unsurlar, suyun metaforik içeriğinde yaşam ve ölümün eşzamanlı şekilde var olmasıdır. Yaşam veren su, aynı zamanda özellikle tufanla birlikte ölümü de içermektedir. Yaşam ve ölümün eşzamanlı bir şekilde var olması, Vahdet inancında da fena ve beka olarak ortaya çıkar. Bilindiği gibi “gerçek süfi ölmeden önce ölür ve hakiki hayata kavuşur.” (Uludağ, 2002: 162)

Denize dalmak ve gark olmak eylemi ise buraya kadar açıklanmaya çalışılan suyun kavramsal metafor örgüsünü tamamlar, onunla uyumlu bir bütünlük gösterir. Bu savın açıklanmasında ise su simgeciliğine başvurulabilir. “[S]uda, her şey ‘erir,’ her ‘biçim’ parçalanır, her ‘geçmiş’ tarih olur; geçmişte

olan her şey suya battıktan sonra yok olur gider; hiçbir biçim, hiçbir ‘işaret,’ hiçbir ‘olay’ varlığını sürdürmez.” Bununla birlikte suya batma durumu, ölümle eşdeğer bir simgesel anlama sahiptir (Eliade, 2003: 201-202). Yunus Emre, şiirlerinde birçok kez denize batmaktan ve gark olmaktan söz eder. Bahsedilen bağlamda kolektif bilinçte suya batmayla birlikte her şeyin yok olup gitmesini, hiçbir biçimin varlığını sürdürmemesini ve ölüm düşüncesini Yunus Emre tasavvufi bir yorumla fena kavramı ile dönüştürür. Öyle ki sâlik bu doğrultuda, bütün dünyevi unsurlardan sıyrılıp benliğini Hakk’ın varlığında yok etmiştir:

Çevik bahrî olmak gerek bir denize talmak gerek

Bir gevher çıkarmak gerek hergiz sarr[â]f bilmez ola. (Timurtaş, 1972: 138)

Sâlik, böylelikle geçici olan varlığından sıyrılıp denizle bütünleşmiştir. Alıntılanan beyitteki denize ait anlamına gelen “bahrî” sözcüğünün kullanılması tam da bu anlamda önemlidir. Denizle bütünleşen sâlik, denize dalarak cevher çıkarabilecektir. Yunus Emre “gevher” sözcüğüyle iki farklı anlama eşzamanlı bir şekilde gönderimde bulunur. Gevher hem incidir burada hem de varlıktaki değişmeyen asli mayadır. Sâlikin esas bulmak için önce denizle bütünleşmesi, onda varlığını yok etmesi gerekmektedir.

Sonuç

İnsan ve doğa için yaşamsal bir öneme sahip olan su, doğadaki herhangi bir varlık olmanın ötesinde hem kolektif hem toplumsal hem de bireysel bilinç için pek çok metaforik, sembolik ve imgesel değere sahiptir. Su, çoğunlukla insan yazgısı ile ilişkilendirilir. Aynı zamanda çift görümlü yapısıyla hem yaşamı hem de ölümü bünyesinde taşır. Diğer taraftan araştırmacılar, suyun evrenin ana tözü oluş niteliğine de vurgu yaparlar. O, evrendeki her şeyi oluşturan ilk maddedir. Hayat suyu kavramıyla birlikte onun iyileştiren, gençleştiren ve yaşamı sonsuz kılan vasfına vurgu yapılır. Su kültürünün, birçok araştırmacının ortaya koyduğu gibi, Türk geleneği için de başat bir öneme sahip olduğu görülür. İslamiyet öncesi ve sonrası aynı önemin varlığını devam ettirmesi dikkat çekicidir. Türk kültüründe bütün kozmosun sudan türediği düşünülür. Öte yandan kolektif bilinçte olduğu gibi hayat suyu ve ölüm suyu kavramlarının Türk toplumsal bilincinde var olduğu eklenmelidir.

Yunus Emre şiirlerinde su unsurunu sistemli bir şekilde kullanmış ve ona özel bir metaforik önem atfetmiştir. Şüphesiz ki söz konusu önemin temel çıkış noktalarından birini Kur’an-ı Kerim’de suya ilişkin ifadelerde aramak gerekir. Bununla birlikte suyun yaşamsal önemi, çağrışımsal özelliği ve kültürel bilinçteki başat değeri, Yunus Emre’nin şiirlerinde suyun kazandığı işlevin nedenlerini açıklar. Ancak Yunus’un şiirlerindeki su unsurunu yorumlamanın temel anahtarı, tasavvuf felsefesidir. Yunus Emre, katre, pınar, ırmak, deniz, umman vb. şeklinde şiirlerinde suyun farklı hâllerini konu edinir. Fakat suyun bütün bu hâlleri, insan yazgısını, bir başka ifadeyle tasavvufi anlamda insanın ruhsal yolculuğunu somutlar. Öte yandan yazıda da gösterilmeye çalışıldığı gibi şiirlerde suyun en temel hâli denizdir. Katre, pınar, ırmak gibi unsurların temel amacı denizde nihayete ermektir. Böylelikle deniz, metaforik olarak Hakk’ın varlığında bütünleşmeye, Vahdet inancına gönderimde bulunur. Akan su ve durgun su kavramları ile somutlanmaya çalışıldığı şekilde pınar, ırmak gibi sular; akışlarıyla, gidişleriyle ve çıkardıkları seslerle söz ehli insanların Hakk’ı arama yolculuğunu temsil eder. Durgun su ise, sükût sahibi olgun insanların ruhsal açıdan kemâle ermelerine gönderimde bulunur. Akan sular, biçimlerini yok ederek denizle bütünleşirler ve onda varlıklarını devam ettirirler. Bu durum ise tasavvuftaki fena ve beka kavramları ile ilişkilidir.

Kaynaklar

BACHELARD, G. (2006). *Su ve Düşler: Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme*. (Çev. Olcay Kunal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BAYAT, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 2: Kutsal Dişi-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

CIRLOT, J. E. (2001). *A Dictionary of Symbols*. London: Routledge.

ELIADE, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. (Çev. Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

İNAN, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler: I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- ÖGEL, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar): II. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖZÇELİK, M. “Yunus Emre'nin Su Yorumu” (<https://www.tyb.org.tr>) (Erişim: 15.01.2022)
- ŞAHİN, V. (Sonbahar 2016). “Yahya Kemal'in Şiirlerinin Simge Kurgusu ve Görüntü Düzeyleri”. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, C. 2, S. 4, 101-116.
- TARLAN, A. N. (haz.) (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- TİMURTAŞ, F. K. (1972). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- TÜRKAN, K. (2012). “Türk Dünyası Masallarında Su Kültü”. *Millî Folklor*, C. 24, S. 93, 135-149.
- ULUDAĞ, S. (2002). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.